

Den største trusselen for hvalrossen i dag er forstyrrelser på liggeplassen, snikende forgiftning av miljøgifter (fremfor alt for de hvalrossene, som i motsetning til det normale, lever av sel), oljeforurensning og klimaendringer.

Andre dyr er ingen reell trussel for hvalrossen. Isbjørnen forsøker, av og til, å adskille kalver eller svake dyr fra flokken, men har stor respekt for hvalrossen som vet å beskytte seg. Likevel hender det at en kraftig isbjørn tar en hvalross. Til vanns kan spekkhoggeren være farlig for hvalrossen. Det er vanskelig å si hvor gammel en hvalross kan bli, men 30 år er sikkert vanlig. Muligens kan den bli over 40 år gammel.

På land er hvalrossen ømfintlig for støy. Skal man nærme seg en gruppe hvalrosser som ligger på stranden, må dette skje forsiktig: viktig er at man nærmer seg den langsamt, unngår støy og lukt fra f.eks. motorer, at man beveger seg langsamt og at man respekterer minimumsavstanden (offisiell anbefaling er 30 m hhv. 150 m for flokker med kalver og kuer). Hvis hvalrossen viser tegn for forstyrrelse, det seg være å se mennesket, ved lyd eller lukt, bør man langsamt trekke seg tilbake til sikker avstand, og ikke først når man er så nær innpå at det i verste felle kan ende i panisk flukt ut i vannet. For å ta gode bilder bør man bruke et teleobjektiv, en brennvidde på 300 mm bør i de fleste tilfeller være tilstrekkelig.

Selvfølgelig kjenner ikke hvalrossen disse anbefalingene og kommer av og til selv, nysgjerrig svømmende – en fantastisk opplevelse, hvis man står sikkert på land, men i små båter bør man holde respektfull avstand. Fremfor alt kuer med kalver kan være aggressive og farlige ovenfor båter. De har til og med angrepet oppankrede seilbåter og påført joller i daviten skade 1,5 m over vannflaten.

Både lydkulissen og lukten av en gruppe hvalrosser som ligger og fordøyer inntil 70 kg skallkjøtt hver, er imponerende.

4.7.8 Steinkobbe (*Phoca vitulina*)

Seehund (DE) – Spættet sæl (DK) – Harbour seal (E) – Phoque commún (F) – Foca comune (I) – Gewone zeehond (NL) – Knubbsäl (S)

Beskrivelse: Avbildet på side 180. Steinkobben er med sin 1,5 m lengde og en vekt på over 100 kg noe større enn ringselen og har varierende farger på pelsen: fra svart over mørk grå, til brun med mørke flekker eller sirkler. Unge steinkobber er allerede fra fødselen nesten én m lang og har en tilsvarende pels som det fullt utvokste dyret. Forskjellen fra ringselen er observasjonsstedet og fremtoning. På Svalbard finner man steinkobben vanligvis på vestkysten, sjeldent på nordkysten og de er nesten alltid flere i følge. Hvis man ser en sel liggende på en stein, er det så godt som alltid en steinkobbe.

Utbredelse/vandringsmønster: Steinkobbe er den selarten som er mest utbredt, fremfor alt i tempererte og subarktiske farvann. I Mellom-Europa er den fremfor alt kjent langs kysten av Nordsjøen. Kolonien på Svalbard er den nordligste som finnes. Den eneste kolonien er på Prins Karls Forland hvor man finner dem hele året. Derfra tar de turer inn i fjordene på vestkysten slik at de av og til kan påtreffes i Isfjorden,

Kongsfjorden eller i nordvest (Hamburgbukta, Danskøya, Amsterdamøya). Det er mulig dette er en overlevning av tiden for et par tusen år siden, hvor klimaet var litt varmere.

Biologisk: Steinkobbe ser man vanligvis på kysten hvor de ved ebbe ligger på steinene i fjæra. De ligger ikke på isen så lenge kysten er tilgjengelig.

Utenfor paringstiden og tiden hvor de bytter fell (slutten av august – begynnelsen av september) oppholder hannen og hunnen seg adskilt. I slutten av september er de sterkt på jakt etter næring for å kunne legge seg til det spekklaget som de trenger for vinteren. Steinkobben spiser stort sett alt som svømmer i havet og som er tydelig mindre enn dem selv: fisk, bløtdyr og skalldyr.

Spekkhogger og håkjerring, og av og til en hvalross med en unormal smak, har gjerne steinkobben på menyen; isbjørnen derimot sjelden da steinkobbene på Svalbard vanligvis holder til på vestkysten som er i utkanten av isbjørnens jaktområde.

Steinkobbene på Svalbard blir vanligvis født i begynnelsen til midten av juni. Avkommet fødes i grunne farvann og er umiddelbart svømmedyktige, de ernærer seg bare tre til fire uker av morsmelken. Da har de økt fødselsvekten på 10-12 kg til 25-30 kg og begynner selv å søke næring. Så snart de unge dyrene langsomt begynner å bli selvstendige, vender hannen atter tilbake til hunnens nærhet og søker ved dans og sang å oppnå hennes gunst. Som hos de andre selene og isbjørnen begynner utviklingen av embryoet først noen måneder senere i september eller oktober.

Forventet levetid hos steinkobbene på Svalbard er vesentlig kortere enn hos deres sørligere slektninger; den eldste som er kjent ble 22 år mot vanlig 35 år i Nordsjøen. Antakeligvis blir de ofte overrasket av håkjerringen når de sover og dette er antatt til å være årsaket til den lavere forventede levealderen hos steinkobben i Arktis.

Annet: Steinkobbe-kolonien på Svalbard blir antatt til å være på omtrent 1000 dyr, som antakeligvis er en naturlig størrelse. Muligheten av å se steinkobbene på steinene er størst ved lavvann da de ved flo leter etter næring.

Jakt og bifangst så vel som forurensning, setter utviklingen av den samlede populasjonen av steinkobber stadig under press. I Norge står steinkobben på rødlista og er dermed totalfredet.

Hval

Muligheten av å oppleve flotte observasjoner under en båttur er stor selv om tettheten i hvalbestanden i fjordene er vesentlig lavere enn den var før jakten på hval startet på 1600-tallet. Sjansen for å gjøre inntrykksfulle og gode observasjoner av hvaler er til og med blitt bedre i de senere årene.

Hvithvalen og vågehvalen er oftest å se, men også knølhval og finnhval støter man også ofte på. Sågar den sjeldne blåhvalen er i de siste somrene ofte blitt observert og som høydepunkt i ekstraklasse er også den ytterst sjeldne grønlandshvalen blitt observert. På listen over kjente hvalarter på Svalbard er også den kjente høyarktiske narhvalen – den maritime enhjørningen som i disse regioner knapt oftere er å se enn dens firbente motstykke i eventyrskogen.

Hval kan man finne i alle farvann på Svalbard, men noen av de beste stedene er på nordkysten med ytre Woodfjorden og videre østover mot Hinlopenstretet og den sørlig tilgrensende Olgastretet. Lovende, som overalt på verdenshavene, er kontinentalskråningen, altså den delen av det åpne havet som ligger mellom kontinentalsokkelen på omtrent 200 m og de store havdyp. Ved en overfart fra Norge til Svalbard har man de beste muligheter for å observere hval og delfiner.

Fortsatt er kunnskapene om forekomst og utbredelse av hvalen mangelfull. Biologene ved det Norske Polarinstitutt anmoder derfor folk som har observert hval om å notere sine observasjoner (dato, tid, posisjon, art, antall, kommentarer) og å stille dette til disposisjon for vitenskapen. Et egnet formular for dette er å finne under <http://mms.data.npolar.no/> eller på forespørsel: mms-contact@npolar.no.

4.7.9 Vågehval (*Balaenoptera acutorostrata*)

Zwergwal (DE) – Vågehval (DK) – Minke whale (E) – Petit rorqual (F) – Balenottera minore (I) – Dwergvinvis (NL) – Vikval (S)

Beskrivelse: Avbildet på side 180. Med ti meter lengde er vågehvalen et imponerende dyr, men den er allikevel den minste av bardehvalene. I form og farge ligner den på de større bardehvalene; den er slank, strømlinjeformet og fra mørkegrå til sort med lys buk. I tillegg til den relativt sett korte kroppen er ryggfinnen et viktig kjennetegn: i forhold til andre bardehvaler er ryggfinnen stor, ringformet og sitter langt foran på kroppens siste tredjedel. Blåsen er ikke altfor stor og har ingen spesiell form, og halefinnen (fluken) synes ikke når hvalen dukker. Vågehvalen viser bare lite av seg selv og bare i korte øyeblikk når den leter etter næring i nærheten av overflaten.

Utbredelse/vandringsmønster: Vågehvalen finnes verden over i alle farvann, fremfor alt i høyere breddegrader. Bestanden i nordøst-Atlanteren er antatt å være på 100 000 dyr.

Vågehvalen er ikke spesielt utbredt på Svalbard, men forekommer regelmessig i fjordene, i farvann nær kysten, i åpne farvann og ved iskanten. Vanligvis ser man dyrene enkeltvis, men av og til også i flokker. Om vinteren drar vågehvalen i Nord-Atlanteren sørover og oppholder seg i området mellom Portugal og Karibia.

Biologisk: Vågehvalen spiser en rekke mindre, og delvis også større fiskesorter, sammen med plankton som den filtrerer ut av vannet med bardene. Paringen skjer mellom oktober og mars (avhengig av region), og den 2,5 m store kalven kommer til verden etter et svangerskap på ti måneder, i et overvintringsområde på sørligere breddegrader.

Annet: Vågehvaler er bare kort tid over vannoverflaten og det er derfor vanskelig å observere og å fotografere den. Karakteristisk er at den ikke er forutsigbar, den forandrer stadig kursen og kan derfor oppdages på uventede steder. Uventede møter med nysgjerrig tilnærming til båter og store sprang kan forekomme, men er sjeldne.

Det er blitt jaktet på vågehvalen i Nord-Atlanteren i mange år. Norge tillater for sin fangstflåte en fangstkvote på over 1000 dyr pr. år; i 2014 var kvoten på 1286 vågehvaler, bare 595 ble fanget.

4.7.10 Hvithval (*Beluga*) (*Delphinapterus leucas*)

Weißwal (DE) – Hvidhval (DK) – White Whale (E) – Beélouga/ Baleine blanche (F) – Beluga (I) – Beluga (NL) – Vitval (S)

Beskrivelse: Avbildet på side 180. Hvithvalen er en middels stor tannhval. Hvithvaloksen kan bli opp til 4,5 m lang og veier 1500 kg, mens hunnen er noe mindre. På grunn av sin kremhvite farge kan man ikke ta feil av dem (ungdyrene er grå). Vanligvis opptrer de i grupper på 20 eller mer.

Utbredelse/vandringsmønster: Hvithvalen hører hjemme rundt Arktis. På Svalbard drar de inn i fjordene langs kysten. De er ikke stedbundne og man kan treffe på dem overalt i kystnære farvann. Antall hvithvaler på Svalbard er ikke kjent, man ser dem ikke hver dag, men mer eller mindre regelmessig. De fleste flokkene med dyr blir dannet av okser eller hunner med kalver, imidlertid virker det som om bindingen til en bestemt flokk er fleksibel. Det er mye om hvithvalen som fortsatt ikke er utforsket bl.a. også vandringsmønsteret. I det minste virker det som om hvithvalen tilbringer den meste av tiden om vinteren i farvann med mye dravis. På Svalbard ser det ut som om det finnes en nordlig og en sørlig delpopulasjon.

Biologisk: Hvithvalen kan dykke ned til over 1000 m og anvender da et slags ekkolodd for å finne næring og til orientering. Den ernærer seg av en bred palett av dyr på havbunnen: fisk og blekksprut, og i bestemte farvann også og av store mengder laks avhengig av årstiden.

Paringen skjer om våren i april og mai, og fødselen er mellom mai og august året etter. Hvithvalen kan bli opp til 40 år gammel. De farligste fiendene er isbjørnen og spekkhoggeren.

Annet: De første som drev jakt på hvithvalen på Svalbard var pomorene fra Kvitsjøens kyster. Deretter drev nordmennene jakt på dem fra 1867 til 1962. Et par eksempler fangsttallene (årstallet i parentes) viser utviklingen: 17 (1867), 285 (1868), 513 (1869), 1348 (1870). Hele flokker ble stengt inne i grunne bukter med nett, for så å slakte dem med lanser, senere med gevær og til og med sprengstoff, for å ta spekk og hud. Resten lot jegere ligge igjen. I dag er hvithvalen fredet på Svalbard, men blir fortsatt jaktet på andre steder (Canada, Grønland). Det virker som om bestanden på Svalbard øker.

4.7.11 Knølhval (*Megaptera novaeangliae*)

Buckelwal (DE) – Pukkelhval (DK) – Humpback whale (E) – Baleine à bosse (F) – Megaptera (I) – Bultrug (NL) – Knølval (S)

Beskrivelse: Avbildet på side 181. Knølhvalen blir mellom 12 og 15 m lang (maksimum 18 m) og veier opp til 30 tonn. De er således mindre enn finnhvalen og blåhvalen, men tydelig større enn vågehvalen. Kua er noe større enn oxen. Brystfinnen er, relativt til lengden på hvalen, den største blant hvalene; finnen kan bli opp til en tredjedel av hele lengden. Halefinnen (fluken) har en iøynefallende humpete kant og et sort-hvitt

mønster som for hver hval er individuell. Hodet og underkjeven er full av vortelig-nende ujevnheter. Ryggfinnen er tettbygd og, sett i forhold til kroppslengden, mindre enn på vågehvalen. Før finnen finnes det en liten krumning.

Ofta kan man raskt identifisere knølhvalen på grunn av dens oppførsel. De er de mest akrobatiske og lekende av alle hvalarter, og viser ofte sin imponerende halefinne før de dukker under igjen. Det er ikke dermed sagt at de etter dette dykker for lengre tid, mange ganger etter flotte bilder av halefinnen har man pakket bort kameraet for så kort tid etterpå å angre det. Av og til springer de så høyt at de viser to tredjedeler av sin lengde.

Utbredelse/vandringsmønster: Knølhvalen finner man i alle hav. De tilbringer sommeren i polare breddegrader, mens de om vinteren er i tropiske farvann. Antakeligvis eksisterer det en sørligere populasjon som tilbringer sommeren på den sørlige halvkulen i Antarktis, og flere nordligere populasjoner som tilbringer sommeren på den nordlige halvkule i Nord-Atlanteren og i Stillehavet. Man kan treffe på knølhvalen enkeltvis eller like ofte i grupper, men man ser dem sjelden i store flokker.

Biologisk: Knølhvalen er en bardehval og spiser om sommeren krepsdyr og store svermer av småfisk. Om vinteren er det parringstid og de tærer på fettreservene sine. Etter 11,5 måneder fødes kalven, som allerede ved fødselen måler en tredjedel av morens lengde. I de første seks månedene lever kalven av den fettrike melken til moren til den litt etter litt lærer å ernære seg selv. En knølhval kan bli 40-50 år, muligens også betydelig eldre.

Annet: Det er blitt bedrevet en sterk jakt på knølhvalen, men siden 1966 er den fredet. Selv på Svalbard var de til og med 2011 ikke akkurat noe hverdagssyn. Sommeren 2012 ble det gjort mange observasjoner av minst 40 forskjellige dyr, bl.a. et hvitt dyr. Fotoene av dette dyret gikk verden rundt. I årene deretter ble det også observert flere store flokker, i enkelte tilfelle bestående av over 100 knølhvaler. Deres mange ganger nysgjerrige og livlige oppførsel gjør dem til yndlinger hos fotografer og turister.

4.7.12 Finnhval (*Balaenoptera physalus*)

Finnwal (DE) – Finhval (DK) – Fin whale (E) – Rorqual commun (F) – Balenottera comune (I) – Gewone vinvis (NL) – Sillval (S)

Beskrivelse: Avbildet på side 181. Finnhvalen er den nest største av alle bardehvaler etter blåhvalen. Hunnen kan bli opp til 24 m lang og ha en vekt på 75 tonn, hannen kan bli 22 m. Kroppen er lang og slank, mørkegrå på oversiden og lysere på undersiden. Den sigdformede ryggfinnen befinner seg lengre bak på kroppen ved omtrent tre fjerdedeler av hele lengden. Øyenfallende er det asymmetriske fargemønsteret på hodet: mørkegrå på den venstre siden og hvit på den nedre delen av den høyre siden av hodet. Også barten er mørk på venstre side og lys på høyre side. Blåsestralen blir opp til seks meter lang.

Forskjellen til andre hvalarter er ikke alltid like lett å se. Finnhvalen har en mørkegrå

brystfinne uten en hvit flekk som vågehvalen. Selvfølgelig er den enorme størrelsen og den lange ryggen et markant kjennetegn: når den går opp til overflate og så dykker, er det først helt bakerst på kroppen man ser den forholdsvis lille ryggfinnen.

Utbredelse/vandringsmønster: Finnshvalen støter man på i alle verdenshavene. Vinteren tilbringer den i temperert farvann hvor også paringen og fødselen finner sted. Om sommeren trekker den nordover til høyere breddegrader med næringsrikt vann. Finnshvalen i Nord-Atlanteren tilbringer vinteren på det åpne havet, muligens på høyde med Spania eller også i Mexicogolfen, delvis også i Middelhavet. I Nord-Atlanteren er de vanligvis å treffe på i det åpne havet på Østgrønland.

Biologisk: Finnshvalen er vanligvis underveis i mindre grupper, men av og til også enkeltvis og i større flokker dersom næringsgrunnlaget er godt. Kua og oksen går adskilte veier. De er raske svømmere og svømmer med 14 km/t, over kortere strekninger opp i til 27 km/t. Finnshvalen dukker sjelden lengre enn 15 minutter og ikke dypere enn 200 m. Finnshvalen ernærer seg av plankton.

Annet: På slutten av 1900-tallet, da båtene ble raskere og de ble utstyrt med harpungevær med sprengsats, ble det drevet en intens jakt på finnshvalen. På verdensbasis blir bestanden i dag antatt til 75 000 dyr og i Nord-Atlanteren er det antatt at det er 25 000 til 30 000 dyr. Bortsett fra hval som omkommer i fiskegarn og en begrenset jakt på Vest-Grønland, har finnshvalen i dag ikke direkte noe å frykte fra mennesker. Populasjonen vokser atter langsomt. Indirekte trues finnshvalen imidlertid av overfisking av dens næringsgrunnlag, av miljøgifter og av støy. Den siste trusselen for denne hvalen er en avstandssonar fra den amerikanske marinen for jakten på ubåter, kalt LFAS (Low Frequency Active Sonar) med en utgangsimpuls på 215 desibel, d.v.s. selv på en avstand på 480 km er trykknivået fortsatt omtrent 140 desibel, hvilket tilsvarer smellet fra en geværkule. Dyrene kan bli nesten 100 år.

4.7.13 Blåhval (*Balaenoptera musculus*)

Blauwal (DE) – Blåhval (DK) – Blue whale (E) – Baleine bleue (F) – balenottera azzurra (I) – blauwe vinvis (NL) – Blåval (S)

Beskrivelse: Avbildet på side 181. Blåhvalen kan maksimalt bli 33 m lang, men det er sjeldent, vanligere er 30 m og gjennomsnittet er 26 m. Hvalen kan oppnå den imponerende vekten på 200 tonn. På den sørlige halvkulen er blåhvalen større enn på den nordlige halvkule, hvor den «bare» kan bli 28 m. Hunnen er noe større en hannen.

På samme måte som på finnshvalen er ryggfinnen liten og sitter langt bak på kroppen, og er bare kort synlig når hvalen har vært på overflaten og så dykker igjen. Halefinnen er bred og i bakkant er den rett med et lite hakk. Blåhvalen viser halefinnen sin sjeldnere enn finnshvalen.

Den slanke kroppen er blågrå og ved nærmere betraktning virker den flekkete, og huden er lysere enn på andre store hvaler. Spruten fra blåshullet er imponerende og kan bli opptil tolv meter høy. Blåhvalen er underveis enten som en einstøing eller

4.7.1: Møte mellom isbjørn og mennesker slik det skal være. Her er det nysgjerrighet på begge sider, men ingen fare.

4.7.2: Fjellrev.

4.7.3: Svalbardrein.

4.7.4: Storkobbe.